

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Виходячи з того, що під регулюванням економіки розуміється „дія на економіку з боку органів управління з метою підтримки процесів на певному рівні, що протікають в ній, або запобігання, тиску несприятливих тенденцій” [1, с. 604], а під економічним регулюванням розвитку регіонів, у свою чергу, розуміється пошук компромісів між учасниками суспільних стосунків, система координації колективних дій, децентралізація владних повноважень [2], актуальним стає питання про інструментарій, за допомогою якого може здійснюватися це регулювання. В зв'язку з цим можна виділити три рівні такого регулювання, по-перше, системний, на якому забезпечується організованість регіонального розвитку виходячи із спільних тенденцій розвитку економічних систем різних країн світу (рухи чинників виробництва, товарів і фінансових коштів), по-друге, макро-економічний, на якому забезпечується визначення і досягнення мети державної регіональної політики і, по-третє, регіональний, на якому забезпечується певна координація взаємодії учасників економічних стосунків, а саме, ходу економічної політики з одного пріоритету на іншій [3].

Кінцевим результатом економічного регулювання розвитку регіонів виступає підвищення ефективності відповідних процесів. При цьому основне завдання економічного регулювання – „знижувати вірогідність несприятливого ходу подій, обминаючи суспільні катастрофи. Саме тому потрібне концептуальне стратегічне мислення, що дає усвідомлення глибинної багатоваріантності і альтернативності суспільного розвитку і що доводить можливість людини знаходити і реалізовувати оптимальні для себе сценарії” [4, с. 32]. Власне на необхідність підвищення ефективності регулювання звертається увага всією світовою спільнотою. XII нарада експертів, присвячена Програмі ООН в області державного управління і фінансування, запропонувала використовувати при розробці державних програм „Стратегію синергетичного виборчого модульного вдосконалення державного потенціалу”. Йдеться, по суті, про стратегію комплексного (системного) довгострокового планування суспільного розвитку (до 50 років) з поділом на 5–10 літні цикли. Експерти пропонують робити акцент саме на довгостроковому плануванні, мислити категоріями

„великих стратегій і великих починів”. Перехід від переважно оперативного держрегулювання (1–2 року) до довгострокового (50 років) – новий момент для західного менеджменту [4, с. 31]. Тому необхідно підкреслити, що ефективна регуляторна політика, економічні методи регулювання регіонального розвитку є складовими цієї політики, що є передумовою успішного протікання економічних процесів, спрямованих на забезпечення стабільного економічного розвитку як окремого регіону, так і держави в цілому [5, с. 158].

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти функціонування інструментів регулювання регіонального розвитку досліджувалися у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема Арженовського І. В. [2], Сухарева О. [3], Крайника О. [5], Круглової Н. Ю. [6], Румянцевой З. П. [7], Зотова В. Б. [7], Гранберга О. [9], Василенка В. М. [11], Шніпера Р. І. [12] та інших. Утім залишається дискусійним питання тлумачення сутності та впорядкування класифікації сучасного інструментарію економічного регулювання регіонального розвитку.

Мета статті. Метою статті власне і є спроба надати визначення категорії „методи регулювання економіки регіонів”, яке б найбільше відповідало їхній економічній сутності, та проведення детальної їх сучасної класифікації.

Виклад основного матеріалу. „Під економічними методами регулювання розуміємо ті, що впливають на поведінку суб'єкта господарювання під час прийняття ним рішень у сфері виробничої діяльності та сфері надання послуг (регулювання підприємницької діяльності, регіональна цінова політика, дотримання антимонопольного законодавства тощо)” [5, с. 159–160]. Крім того, як доповнення економічних методів регулювання регіонального розвитку можуть використовуватися організаційні і адміністративні (правові) методи.

Суть організаційних методів регулювання полягає у виділенні пріоритетів при виборі цілей розвитку, в раціоналізації структури організації, у взаємодії і взаємопроникненні учасників суспільних стосунків. Будучи організаційними по основному характеру впливу, ці методи носять одночасно риси економічних і виявляються в програмно-цільовому плануванні, тех-

нічному регулюванні, стандартизації і сертифікації [6, с. 30]. Як організаційні методи регулювання регіонального розвитку можуть використовуватися заходи, направлені на створення різних міжтериторіальних структур, таких, наприклад, як міжміські асоціації або міська агломерація. Останніми роками міжрегіональні асоціації створюються повсюдно. Вони займаються координацією діяльності в регіонах, виробляють єдину політику, регіональні плани і тому подібне. Тим самим створюються досить великі територіальні системи, об'єднані спільністю інтересів і поновлюючи на новій основі єдиний економічний простір [7, с. 49].

В свою чергу, суть адміністративних методів регулювання регіонального розвитку полягає в упорядкуванні правовідносин між учасниками як по вертикалі (між відповідними рівнями владних структур), так і по горизонталі (між рівнозначними суб'єктами) за допомогою формування відповідної системи правових норм. При цьому адміністративне регулювання може кваліфікуватися як таке, „що визначає порядок, перелік та кількість управлінських процедур під година реалізації того чи іншого заходу, який здійснюється суб'єктами регіонального соціально-економічного регулювання” [5, с. 160]. Частіше всього в якості адміністративних методів регулювання регіонального розвитку застосовуються документи, в яких знаходять своє віддзеркалення заходи, спрямовані на забезпечення протидії негативним процесам або явищам. До таких документів можуть бути віднесені угоди або договірні зобов'язання між різними суб'єктами тери-

торіальних або міжтериторіальних стосунків як у межах окремої держави, так і між суб'єктами суміжних територій сусідніх держав. Крім того, як адміністративні заходи використовуються заборони на розміщення нових і розширення підприємств, що діють, в перенасичених містах і агломерації або, навпаки, заохочення передислокації підприємств в менш розвинені регіони (полегшена реєстрація, надання промислових майданчиків, інформаційна підтримка). Проте і в цій сфері ефективніше поєднання прямого адміністрування з економічними регулювальниками [8, с. 19].

Таким чином, основний інструментарій регулювання регіонального розвитку може бути зведений до трьох видів: по-перше, економічними методами, призначення яких полягає в розробці здійснення найбільш прийнятних заходів по впорядкуванню протікання відтворювальних процесів на певній території; по-друге, організаційними методами, покликаними забезпечувати знаходження найбільш прийнятних організаційних структур на територіальному і міжтериторіальному рівні для вирішення найбільш важливих для даної території проблем; і, по-третє, адміністративними методами, призначення яких полягає в пошуку і здійсненні найбільш прийнятних правових формул вирішення виявлених протиріч у взаєминах різних суб'єктів не лише влади, але і господарювання. При цьому основними виступають економічні методи регулювання регіонального розвитку.

Використовуваний на практиці інструментарій регулювання регіонального розвитку умовно може

Таблиця 1.

Відмітні особливості адміністративних і економічних методів регулювання регіонального розвитку

Адміністративні методи	Економічні методи
Базуються на конкретних адресних завданнях, орієнтованих на досягнення цілей системи шляхом формування її чіткої структури, створення умов для підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень.	Базуються на спільних правилах поведінки, вибору маневру економічної стратегії.
Виражають пряму дію на керуванні об'єкти, переслідують переважно інтереси органу управління.	Надають непряму дію на об'єкти управління, враховують економічні інтереси підприємств різних форм власності.
Основна частка відповідальності за рішення, що приймаються, лягає на орган управління, права керованих об'єктів обмежені.	Передбачають повні самостійність господарюючих суб'єктів при високій відповідальності за дії, що робляться, і їх результат.
Адміністративні розпорядження, як правило, однозначні, вимагають обов'язкового виконання, не допускають істотних відхилень від розпоряджень.	Спонукають господарюючі суб'єкти до підготовки альтернативних рішень і вибору оптимального рішення з точки зору інтересів даного суб'єкта і з врахуванням допустимого економічного ризику.

бути класифікований, з одного боку, на макро інструменти і мікроінструменти, а з іншої – на прямі і непрямі методи. В першому випадку основною ознакою класифікації є міра універсальності і широта дії інстру-

ментарію на відповідні економічні процеси або явища, а в другому – характером дії на відтворювальні процеси (рис. 1).

Макроінструментами регіональної економічної

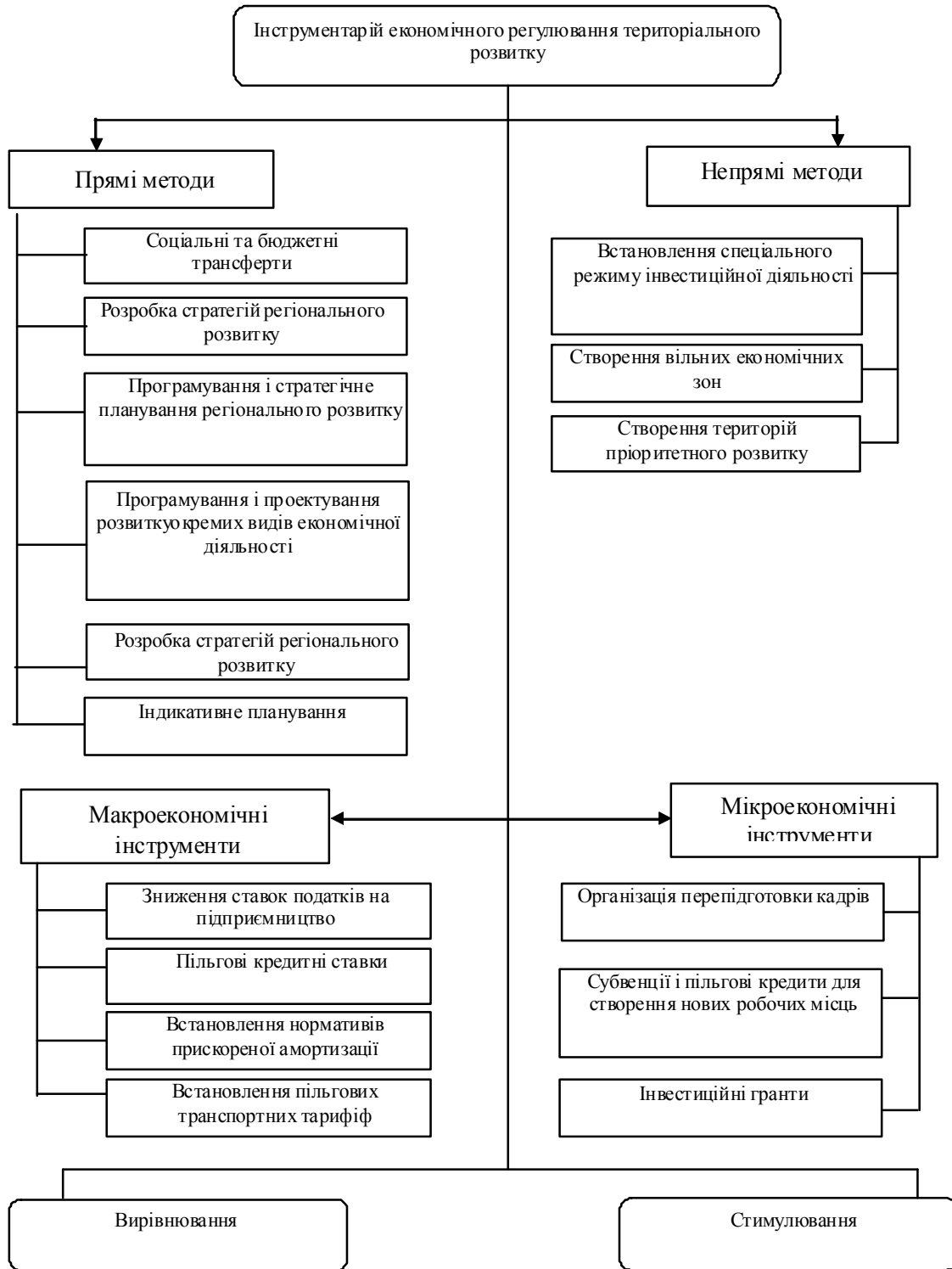

Рис. 1. Система інструментів економічного регулювання територіального розвитку

політики є диференційовані по регіонах параметри і умови загальнодержавної податкової, кредитної, інвестиційної і соціальної політики. Так, для стимулювання економічного зростання і підприємницької активності в цілях підтримки регіонів встановлюються знижені ставки податків на підприємництво, пільгові кредитні ставки, нормативи прискореної амортизації, пільгові транспортні тарифи [8, с. 18; 9].

Мікроінструменти регіональної політики застосовуються для безпосередньої дії на поведінку господарюючих суб'єктів. Так, з метою досягнення повнішої і ефективнішої зайнятості в певному регіоні на державні кошти організовується перепідготовка кадрів, конкретним підприємцям на конкурсній основі виділяються субсидії і цільові кредити для створення нових робочих місць. Основні мікроінструменти дії на капітал – сприяючі економічному розвитку регіону інвестиційні гранти на конкретні об'єкти [9, с. 103; 8].

В свою чергу, прямі методи пов'язані з виділенням засобів на підтримку життєвого рівня населення (соціальні трансферти), на поповнення доходів регіональних бюджетів (бюджетні трансферти), на підтримку галузей економіки і соціальної сфери. Кожен з цих напрямів може бути представлений також двома складовими – витратами на поточний вжиток і функціонування і витратами на інвестиції [10, с. 58]. Так само до прямих методів регулювання регіонального розвитку відносяться розробка стратегій, програмування і стратегічне планування територіального розвитку, програмування і проектування розвитку окремих видів економічної діяльності на даній території, індикативне планування як окремо взятих суб'єктів, так і всього територіального утворення і тому подібне

Непрямі важелі державної дії пов'язані зі зміною порядку формування і розподілу державних доходів, управлінням пільгових умов оподаткування і формування регіональних фінансових ресурсів, ексклюзивного, при необхідності порядку залучення позикових засобів і так далі [10, с. 57 – 58]. До непрямих інструментів регулювання регіонального розвитку можуть бути віднесені заходи по встановленню умов спеціального режиму інвестиційної діяльності (господарювання): спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку [11].

Вирішальною умовою успішного вживання регулювальників регіонального розвитку в даний час стають такі стосунки, при яких всі учасники виступають рівноправними партнерами в здійсненні або реалізації взятих на себе зобов'язань. Тим самим партнерські стосунки стають важливою складовою регулювання регіонального розвитку [2 с. 55].

Природним в умовах договірних стосунків стає питання про визначення можливої ефективності регу-

лювання регіонального розвитку. Річ у тому, що система економічних регулювальників покликана стимулювати процес виникнення багатокладного господарства як передумови широкого розгортання підприємницької діяльності. Спільна правова основа механізму економічної взаємодії на ринкові процеси створюється на державному рівні з наданням можливості територіально-адміністративним утворенням з врахуванням місцевих особливостей приводити у відповідність реалії і положення концепції механізму господарювання в умовах ринку [12, с. 14]. Тому в умовах ринкової економіки і посилення економічної самостійності регіонів набуває особливого значення вивчення регіональної ефективності їх господарської діяльності. Зростає зацікавленість регіонів в найбільш раціональному використанні трудових, матеріально-технічних, фінансових і природних ресурсів, в підвищенні їх віддачі. Виходячи з того, що економічна ефективність суспільного виробництва є комплексною економічною категорією, вона відображає здобуття максимальних в даних умовах кінцевих результатів економічної діяльності на одиницю витрат або ресурсів економічного потенціалу. Статистичне вивчення ефективності суспільного виробництва пов'язане з використанням системи показників, що обчислюються як співвідношення результатів і витрат, пов'язаних з їх досягненням. При побудові системи показників для характеристики регіональної ефективності слід розрізняти два основні аспекти її кількісного вираження: витратний і ресурсний [13, с. 11].

Висновки. Таким чином, інструменти регулювання регіонального розвитку покликані забезпечувати не лише узгодження інтересів і конструктивні взаємодії між різними учасниками суспільних стосунків (органами державної і місцевої влади, населенням і структурами бізнесу), але і згладжувати міжрегіональні відмінності, що мають місце, в економічному розвитку.

Література

1. **Борисов А. Б.** Большой экономический словарь. Изд. 2-е, перераб. и допол. / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2004. – 860 с.
2. **Арженовский И. В.** Региональные сети и региональная экономическая политика / И. В. Арженовский // Регионология. – 2003 – № 4. – 2004. – № 1. – С. 53 – 59.
3. **Сухарев О.** Государственное регулирование экономики: инвестиционные аспекты промышленной и региональной политики // Инвестиции в России. / О. Сухарев. – 2006. – № 1. – С. 26 – 33.
4. **Василенко И.** Новые подходы к разработке государственных программ: рекомендации экспертов ООН / И. Василенко // Проблемы теории и практики управления. – 2003. –

№ 6. – С. 31 – 36. 5. **Крайник О.** Системний підхід до регулювання соціально-економічним розвитком регіону / О. Крайник // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 158 – 165. 6. **Круглова Н. Ю.** Хозяйственное право: учебное пособие. 3-е изд., перераб. и доп. / Н. Ю. Круглова. – М.: Издательство РДЛ, 2004. – 832 с. 7. **Румянцева З. П.** Новые реалии территориального управления // Менеджмент в России и за рубежом. / З. П. Румянцева, В. Б. Зотов. – 1999. – № 11. – С. 45 – 57. 8. **Алимусаев Г. М.** Региональные аспекты управления бизнесом с учетом эффективных зарубежных подходов / Г. М. Алимусаев // РИСК. – 2008. – № 2. – С. 15 – 20. 9. **Гранберг А.** Учебник „Основы региональной экономики”: о структуре, методологии и содержании / А. Гранберг // Российский экономический журнал. – 2001. – № 1. – С. 100 – 115. 10. **Суспицын С. А.** Принципы и методические схемы построения инвестиционных трансфертов государственной поддержки регионального развития / С. А. Суспицын // Регион: экономика и социология. – 2001. – № 1. – С. 55 – 75. 11. **Василенко В. Н.** Реализация специального режима хозяйствования в регионе: монография / В. Н. Василенко, Е. Р. Зельдина / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ИЭПИ НАНУ, Східний видавничий дім, 2000. – 168 с. 12. **Шнипер Р. И.** Условия и предпосылки развития региональных рыночных отношений / Р. И. Шнипер // Регион: экономика и социология. – 1992. – № 1. – С. 3 – 17. 13. **Даренских Ю. А.** Факторный анализ экономической эффективности общественного производства региона / Ю. А. Даренских, Н. С. Колотова, Л. Б. Храмова, М. В. Зимина // Вопросы статистики. – 2005. – № 12. – С. 11 – 19.

Медвідь В. Ю. Систематизація інструментів економічного регулювання регіонального розвитку

У статті систематизовано сучасний інструментарій економічного регулювання регіонального розвитку. Встановлено, що кінцевим результатом економічного регулювання розвитку регіонів виступає підвищення

ефективності відповідних процесів. Обґрунтовано складові ефективної регуляторної політики. Визначено відмітні особливості адміністративних і економічних методів регулювання регіонального розвитку. Побудовано систему сучасних інструментів економічного регулювання регіонального розвитку.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, економічне регулювання, інструменти регулювання.

Медведь В. Ю. Систематизация инструментов экономической регуляции регионального развития

В статье систематизирован современный инструментарий экономического регулирования регионального развития. Установлено, что конечным результатом экономической регуляции развития регионов выступает повышение эффективности соответствующих процессов. Обоснованы составляющие эффективной регуляторной политики. Определены отличительные особенности административных и экономических методов регулирования регионального развития. Построена система современных инструментов экономического регулирования регионального развития.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, экономическое регулирование, инструменты регулирования.

Medvid V. Y. Systematization of Instruments of the Economic Adjusting of Regional Development

The modern tool of the economic adjusting of regional development is systematized in the article. It is set that the increase of efficiency of the proper processes comes forward end-point of the economic adjusting of development of regions. Grounded constituents of effective regulator policy. The distinctive features of administrative and economic methods of adjusting of regional development are certain. The system of modern instruments of the economic adjusting of regional development is built.

Key words: region, regional development, economic adjusting, adjusting instruments.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2013

Прийнято до друку 20.02.2013